

POSTANOWIENIE Z DNIA 15 LUTEGO 2012 R.

II KK 193/11

Prawnokarną odpowiedzialność za skutek uzasadnia jedynie takie przyczynienie się, które w sposób istotny zwiększa ryzyko wystąpienia tego skutku. Dla przyjęcia karygodnego charakteru przyczynienia się do powstania skutku, konieczne jest ustalenie, że sprawca – niezależnie od innych warunków obiektywnego przypisania skutku – zachowaniem swoim w sposób znaczący zwiększył ryzyko wystąpienia skutku stanowiącego znamię typu czynu zabronionego, co najczęściej będzie można wnioskować z faktu istotnego naruszenia reguł ostrożnego postępowania z dobrem prawnym w danych warunkach.

Przewodniczący: sędzia SN A. Siuchniński.

Sędziowie: SN W. Wróbel (sprawozdawca), SA (del. do SN) A. Ryński.

Sąd Najwyższy w sprawie Elżbiety B., Anny K., Bożeny O., Anny S. oraz Grażyny Z., uniewinnionych od zarzutu popełnienia przestępstw z art. 160 § 2 k.k. w zw. z art. 156 § 1 pkt 2 k.k. i in., po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie w dniu 15 lutego 2012 r., kasacji wniesionej przez pełnomocnika oskarżycielki posiłkowej od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 29 kwietnia 2011 r., utrzymującego w mocy wyrok Sądu Rejonowego w P. z dnia 4 stycznia 2011 r.,

o d d a l i ł kasację (...).

Z u z a s a d n i e n i a :

Elżbieta B., Anna K., i Bożena O. zostały oskarżone o to, że:

1. w dniu 21 grudnia 2007 r. w P., jako organizatorki przedstawienia wigilijnego w Zespole Szkół (...), działając wspólnie i w porozumieniu, pomimo ciężącego na nich obowiązku opieki nad uczniami biorącymi udział w przedstawieniu, nieumyślnie naraziły małoletnią uczennicę Natalię K. na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, poprzez wydanie polecenia – w trakcie trwania przedstawienia – zapalenia otwartego ognia we wkładach do zniczy uczennicom siedzącym w jedenastym rzędzie na widowni wśród ok. 300 osób, ubranym w łatwopalne stroje, dostarczone przez nauczyciela ze szkoły – wykonane ze sztucznego materiału (alby) oraz wykonane z kleju, waty i tektury skrzydła, na skutek czego doszło do zapalenia tego ognia i w efekcie tego do zapalenia się stroju Natalii K., która w konsekwencji doznała obrażeń ciała w postaci: oparzeń termicznych II/III stopnia obejmujących całe kończyny górne, górną połowę pleców oraz okolice łędźwiowe (sumarycznie ok 30-35% powierzchni ciała) powodujących ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci choroby realnie zagrażającej życiu (art. 156 § 1 pkt 2 k.k.), tj. o czyn z art. 160 § 2 k.k. w zw. z art. 156 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.,

2. w miejscu i czasie jak w pkt. 1., działając wspólnie i w porozumieniu, nieumyślnie spowodziły bezpośrednie niebezpieczeństwo pożaru, poprzez wydanie polecenia – w trakcie trwania przedstawienia – zapalenia wkładów do zniczy uczennicom biorącym udział w przedstawieniu – siedzącym w jedenastym rzędzie na widowni wśród ok. 300 osób, ubranym w łatwopalne stroje – wykonane ze sztucznego materiału (alby) oraz skrzydła wykonane z kleju, waty i tektury, na skutek czego doszło do poparzeń wskutek zapalenia się stroju Natalii K. oraz krzeseł w auli szkolnej, tj. o czyn z art. 164 § 2 k.k.

Anna S. została oskarżona o to, że: w dniu 21 grudnia 2007 r. w P., pełniąc funkcję dyrektora Zespołu Szkół (...), nieumyślnie nie dopełniła swoich obowiązków, w ten sposób, że dopuściła do przedsięwzięcia polegającego na wystawieniu przedstawienia z udziałem uczennic siedzących na widowni, ubranych w stroje łatwopalne, które jednocześnie, w obecności około 300 osób, miały dokonać – na polecenie organizatorów przedstawienia Elżbiety B., Anny K. i Bożeny O. – zapalenia otwartego ognia we wkładach do zniczy i po poleceniu zapaliły ten ogień, wyrządzając w ten sposób: istotną szkodę w postaci obrażeń ciała Natalii K.: oparzeń termicznych II/III stopnia obejmujących całe kończyny górne, górną połowę pleców oraz okolice lędźwiowe (sumarycznie ok. 30-35% powierzchni ciała) powodujących ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci choroby realnie zagrażającej życiu z art. 156 § 1 pkt 2 k.k. oraz istotną szkodę interesu publicznego polegającą na nieumyślnym sprowadzeniu bezpośredniego niebezpieczeństwa pożaru, tj. o czyn z art. 231 § 3 k.k. w zw. z art. 164 § 2 k.k. w zw. z art. 156 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Jolanta Z. została oskarżona o to, że: w dniu 21 grudnia 2007 r. w P., pełniąc funkcję zastępcy dyrektora Zespołu Szkół (...), nieumyślnie niedopełniła swoich obowiązków, w ten sposób, że dopuściła do przedsięwzięcia polegającego na wystawieniu przedstawienia z udziałem uczennic siedzących na widowni, ubranych w stroje łatwopalne, które jednocześnie, w obecności około 300 osób, miały dokonać – na polecenie organizatorów przedstawienia Elżbiety B., Anny K. i Bożeny O. – zapalenia otwartego ognia we wkładach do zniczy i po poleceniu zapaliły ten ogień, wyrządzając w ten sposób: istotną szkodę w postaci obrażeń ciała Natalii K.: oparzeń termicznych II/III stopnia obejmujących całe kończyny górne, górną połowę pleców oraz okolice lędźwiowe (sumarycznie ok. 30-35% powierzchni ciała) powodujących ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci choroby realnie zagrażającej życiu z art. 156 § 1 pkt 2 k.k. oraz istotną

szkodę interesu publicznego polegającą na nieumyślnym spowodowaniu bezpośredniego niebezpieczeństwa pożaru, tj. o czyn z art. 231 § 3 k.k. w zw. z art. 164 § 2 k.k. w zw. z art. 156 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Sąd Rejonowy w P. wyrokiem z dnia 4 stycznia 2011 r. uniewinnił oskarżone (...) od popełnienia zarzucanych im czynów.

Apelację od powyższego wyroku wywiodła oskarżycielka posiłkowa (...). Oskarżycielka posiłkowa wniosła o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w P.

Wyrokiem z dnia 29 kwietnia 2011 r., Sąd Okręgowy w P. utrzymał w mocy zaskarżony wyrok, uznając apelację za oczywiście bezzasadną.

Od powyższego wyroku kasację wywiódł pełnomocnik oskarżycielki posiłkowej Natalii K. zarzucając mu m. in. naruszenie:

a) art. 9 § 2 k.k. oraz art. 156 § 2 oraz 160 § 2 k.k., przez dokonanie ich nieprawidłowej wykładni, wyrażające się w błędnym przyjęciu, iż oskarżone nie naruszyły reguł ostrożności wymaganych w danych okolicznościach, nie można przypisać im winy w stopniu nieumyślnym za spowodowanie obrażeń ciała pokrzywdzonej oraz narażenie jej na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, w realiach niniejszej sprawy nie istnieje związek przyczynowy pomiędzy niedochowaniem przez oskarżone należytej ostrożności a nastąpieniem skutku w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pokrzywdzonej i narażeniu jej na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu,

b) art. 2 k.k., poprzez jego niezastosowanie i pominięcie przy analizie podstawy prawnej zaskarżonego wyroku możliwości popełnienia przez oskarżone przestępstwa skutkowego przez zaniechanie stypizowanego w art. 156 § 2 oraz 160 § 2 k.k.

W konkluzji kasacji, pełnomocnik oskarżycielki posiłkowej wniósł o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 29 kwietnia 2011 r. oraz

wyroku Sądu Rejonowego w P. z dnia 4 stycznia 2011 r. i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w P. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje. (...)

Jak wielokrotnie podkreślał to w swoim orzecznictwie Sąd Najwyższy, jednoczesne podnoszenie w kasacji zarzutu naruszenia prawa procesowego w zakresie odnoszącym się dokonanych ustaleń faktycznych oraz prawa materialnego nie jest możliwe (por. wyrok SN z dnia 28 listopada 2007 r., II KK 172/07, LEX nr 351223). Dokładna analiza uzasadnienia zarzutu naruszenia prawa materialnego przekonuje ponadto, że w istocie autor kasacji podejmuje polemikę z dokonanymi przez sąd ustaleniami odnoszącymi się do okoliczności warunkujących ewentualne obiektywne przypisanie skutku oskarżonym lub odrzucenie takiej możliwości. Odwołując się do opinii biegłego, autor kasacji wskazuje, że „użyte w przedstawieniu zapalone wkłady do zniczy spowodowały pogorszenie się stanu bezpieczeństwa pożarowego i były przyczyną zapalenia stroju uczennicy”. Także sąd pierwszej instancji potwierdza, że oskarżone dopuściły się naruszenia reguł ostrożności wynikających z przepisów przeciwpożarowych. Różnica dotyczy oceny stopnia zwiększenia ryzyka wystąpienia skutku, na drodze, na której się on faktycznie zrealizował. Według autora kasacji, posługiwanie się otwartym ogniem przez uczennice przebrane w stroje wykonane z materiałów łatwopalnych lub nieposiadających certyfikatu niepalności zwiększyło na tyle ryzyko zapłonu tych strojów, że jest to wystarczające dla przyjęcia realizacji znamion nieumyślnego spowodowania skutku, w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu czy bezpośredniego niebezpieczeństwa takiego uszczerbku. Sąd ocenił stopień zwiększenia ryzyka wystąpienia skutku odmiennie. Należy przy tym pamiętać, że chodziło o oceniany *ex ante* stopień zwiększenia ryzyka takiego przebiegu przyczynowego, który faktycznie wystąpił. Niewątpliwe znaczenie dla tej oceny miał fakt, że do

zapalania zniczy przez uczennice doszło wbrew uzgodnionemu scenariuszowi przedstawienia, jeszcze gdy znajdowały się one na widowni i musiały przechodzić pomiędzy rzędami krzeseł. Ponadto uczennice miały w chwili zdarzenia po 17-18 lat, co pozwalało zakładać po ich stronie racjonalny sposób postępowania z otwartym ogniem, który był dodatkowo osłonięty wkładami z niepalnego tworzywa sztucznego. Dla oceny tego, na ile wprowadzenie elementu otwartego ognia do scenariusza przedstawienia zwiększyło stopień wystąpienia skutków określonych w art. 156 § 1 k.k. lub 160 § 1 k.k.) miał niewątpliwie fakt, że w życiu społecznym akceptuje się używanie otwartego ognia w trakcie różnych zgromadzeń czy uroczystości, jeżeli posługują się nim osoby odpowiednio dojrzałe, a takimi niewątpliwie są siedemnastoletni uczniowie. Owa akceptacja wynika z faktu oszacowania niewielkiego ryzyka spowodowania zapłonu odzieży czy strojów osób posługujących się zapalonymi świecami, a tym bardziej zniczami, choć nie zawsze przecież ubrania te wykonane są z materiałów niepalnych.

Należy przy tym pamiętać, że przedmiotem ocen sądów orzekających w tej sprawie był rzeczywisty przebieg przyczynowy, który doprowadził do skutku w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pokrzywdzonej. W tym przebiegu przyczynowym, jednym z elementów było niewątpliwie działanie oskarżonych nauczycielek polegające na zorganizowaniu przedstawienia i wydaniu dyspozycji co do posłużenia się w czasie jego przebiegu zapalonymi zniczami przez uczennice przebrane za aniołów. W rzeczywistości jednak do zapłonu stroju pokrzywdzonej doszło w okolicznościach, których nie obejmował przygotowany scenariusz przedstawienia. W tej sytuacji przedmiotem oceny Sądu nie mógł być hipotetyczny przebieg zdarzeń, zgodnych ze scenariuszem, ale ustalenie – z perspektywy *ex ante* – na ile sama organizacja przedstawienia zwiększyła ryzyko takiego rozwoju wypadków, który w rzeczywistości miał miejsce, a

więc zapalenia zniczy przez uczennice jeszcze na widowni i zapłonu stroju pokrzywdzonej w czasie przechodzenia pomiędzy rzędami krzesel.

Sąd uznał, że prawdopodobieństwo takiego właśnie przebiegu zdarzeń nie było wysokie, zwłaszcza, że po pierwszym przedstawieniu, uczennice zostały wyraźnie pouczone o konieczności postępowania zgodnie ze scenariuszem. A ponadto, mając 17 lat, uczennice odgrywające rolę aniołów zdawały sobie sprawę zarówno z tego, jak należy w sposób bezpieczny postępować z otwartym ogniem, jak również jakie konsekwencje może mieć zbliżanie do ognia materiałów łatwopalnych, z jakich zbudowane były skrzydła będące elementem stroju aniołów.

Proces ustalania odpowiedzialności za skutek w prawie karnym ma charakter złożony. Nie jest bowiem dla ustalenia tej odpowiedzialności wystarczające jakiegokolwiek przyczynienie się konkretnej osoby (w płaszczyźnie empirycznej) do powstania skutku. Przyczynienie to musi spełniać dodatkowe kryteria o charakterze normatywnym. Mając na uwadze, że podstawą odpowiedzialności karnej może być wyłącznie taki czyn, który w ocenie społecznej charakteryzuje się szczególnym stopniem naganności i zasługuje na moralne potępienie, to nie każde przyczynienie się do powstania nagannego skutku uzasadnia postawienie sprawcy takiego przyczynienia zarzutu winy rozumianej jako przypisanie mu negatywnej oceny moralnej powstałych skutków.

Sąd w niniejszym składzie w pełni podziela pogląd wyrażony w szeregu judykatach Sądu Najwyższego, że prawnokarną odpowiedzialność za skutek uzasadnia jedynie takie przyczynienie się, które w sposób istotny zwiększa ryzyko wystąpienia tego skutku (por. wyrok SN z dnia 8 marca 2000 r., III KKN 231/98, OSNKW 2000, z. 5-6, poz. 45; wyrok SN z dnia 1 grudnia 2000 r., IV KKN 509/98, OSNKW 2001, z. 5-6, poz. 45; wyrok SN z dnia 9 maja 2002 r., V KK 21/02, LEX nr 54393; wyrok SN z dnia 3

października 2006 r., IV KK 290/06, R-OSNKW 2006, poz. 1866; wyrok SN z dnia 30 sierpnia 2008 r., IV KK 187/11, LEX nr 950442).

Powyższa teza jest szczególnie istotna w przypadku przestępstw nieumyślnych, bowiem wówczas brak jest co do zasady szczególnej, podmiotowej komponenty negatywnej moralnej oceny czynu w postaci nagannego zamiaru lub nagannego celu działania sprawcy. Z tego też powodu, dla przyjęcia karygodnego charakteru przyczynienia się do powstania skutku, zwłaszcza przy tej kategorii przestępstw, konieczne jest ustalenie, że sprawca – niezależnie od innych warunków obiektywnego przypisania skutku – zachowaniem swoim w sposób znaczący zwiększył ryzyko wystąpienia skutku stanowiącego znamię typu czynu zabronionego, co najczęściej będzie można wnioskować z faktu istotnego naruszenia reguł ostrożnego postępowania z dobrem prawnym w danych warunkach. Należy przy tym podkreślić, że brak odpowiedzialności karnej za przyczynienie się do powstania skutku w żadnym wypadku nie wyklucza możliwej odpowiedzialności cywilnej, czy to na zasadzie ryzyka czy też winy, bowiem z uwagi na charakter odpowiedzialności karnej, która zasadza się na wspomnianej wcześniej szczególnej ocenie moralnej czynu, warunki przypisania sprawcy skutku w prawie karnym mogą być (i są) bardziej restrykcyjne niż w prawie cywilnym.

Jak już wspomniano, w perspektywie przestępstw skutkowych, naruszenie zgeneralizowanych reguł ostrożności obowiązujących w danych warunkach, jest tylko wskazówką pozwalającą na przyjęcie, że rzeczywiście konkretne działanie sprawcy naruszające te reguły powiązane było w konkretnej sytuacji faktycznej z istotnym zwiększeniem ryzyka wystąpienia skutku stanowiącego znamię typu czynu zabronionego. Niekiedy, pomimo naruszenia owych reguł, z uwagi na specyficzne okoliczności faktyczne, do takiego istotnego zwiększenia ryzyka nie dochodzi. Taki przypadek miał miejsce w realiach ocenianej sprawy: stwierdzony przez biegłego fakt

naruszenia reguł bezpieczeństwa przeciwpożarowego polegający na organizacji przedstawienia, w którym posługiwano się otwartym ogniem, nie przesądzał jeszcze o tym, że charakter tego naruszenia w sposób istotny zwiększył ryzyko powstania skutku w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (lub bezpośredniego niebezpieczeństwa takiego uszczerbku) na drodze, na której skutek ten się zrealizował (przez zapalenie się stroju jednej z osób biorących udział w przedstawieniu).

Ustalenie stopnia zwiększenia ryzyka wystąpienia skutku w realiach konkretnej sprawy należy do sfery ocen faktycznych i pozostaje pod ochroną art. 7 k.p.k. Kwestią natomiast wykładni prawa, a w szczególności znamion typów czynów zabronionych znamiennych skutkiem, jest odpowiedź na pytanie, jaki stopień zwiększenia owego ryzyka jest konieczny dla przyjęcia realizacji przesłanek odpowiedzialności karnej za skutek. Nie ulega wątpliwości, że sama obiektywna przewidywalność wystąpienia skutku nie jest jeszcze wystarczająca, bowiem w perspektywie przestępstw skutkowych chodzi o przewidywalność znacznego, a nie jakiegokolwiek stopnia prawdopodobieństwa wystąpienia skutku. Podobnie samo naruszenie reguł ostrożności nie wystarczy dla przypisania sprawcy odpowiedzialności za skutek, o ile rezultatem tego naruszenia nie jest istotne zwiększenie ryzyka wystąpienia skutku. Sąd Okręgowy w P. ustalając, że dopuszczenie do użycia w czasie przedstawienia zapalonych zniczy, łączyło się z małym prawdopodobieństwem zapłonu stroju, w który przebrana była pokrzywdzona, prawidłowo uznał, że nie doszło do realizacji znamion czynu zabronionego określonego w art. 156 § 2 lub 160 k.k. W konsekwencji brak było także przesłanek do rozważania ewentualnej odpowiedzialności karnej osób, które pełniły obowiązki gwarantów bezpieczeństwa uczniów zgromadzonych na sali, gdzie odbywało się przedstawienie. Dla realizacji znamion przestępstwa skutkowego popełnionego przez zaniechanie konieczna jest aktualizacja obowiązku

zapobiegnięcia skutkowi. Skoro – jak ustaliły to orzekające w sprawie Sądy – organizacja przedstawienia nie łączyła się ze znacznym zwiększeniem ryzyka wystąpienia skutków, o których mowa w art. 156 § 1 k.k. lub 160 § 1 k.k., nie doszło do sytuacji, w której zaktualizował się obowiązek zapobieżenia wystąpienia tym skutkom. Nie istniały więc przesłanki rozważania odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa z art. 156 § 2 k.k. lub 160 § 2 k.k. w formie zaniechania.

Mając na względzie powyższe ustalenia, należało orzec jak w sentencji.